

**OSMANLI RESMÎ YAZIŞMALARINDA
ŞİFRELER VE KODLAR
(Osmanlı Kriptografisi 1798-1877)**

**OSMANLI RESMÎ YAZIŞMALARINDA
ŞİFRELER VE KODLAR
(Osmanlı Kriptografisi 1798-1877)**

Sedat Bingöl

TÜRK TARİH KURUMU
ANKARA ♦ 2025

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI IV/A-2-2.8. DİZİ - SAYI: 20
Sertifika No: 43191

Osmanlı Resmî Yazışmalarında Şifreler ve Kodlar
(Osmanlı Kriptografisi 1798-1877)

Ciphers and Codes in Ottoman Official Correspondence
(Ottoman Cryptography, 1798-1877)

Sedat Bingöl

İnceleyiciler

Zafer Ercan ♦ Oğuz Yayla

1. Baskı: Ankara 2025 (1000 adet)

ISBN: 978-975-17-6095-1

Kapak Tasarımı

Emine Çakır

Türk Tarih Kurumu

Sıhhiye Yerleşkesi

Hacettepe Mahallesi Kızılay Caddesi No. 1 06230 Altındağ/ANKARA

Bilkent Yerleşkesi

Üniversiteler Mahallesi Toplum Caddesi No. 5 06800 Çankaya/ANKARA

Tel: +90 312 310 23 68 ♦ Fax: +90 312 310 16 98

ttk.gov.tr ♦ emagaza-ttk.ayk.gov.tr

Tasarım-Baskı

Neyir Matbaacılık

Matbaacılar Sitesi 1341. Cadde No: 62 İvedik OSB - Yenimahalle/Ankara

Tel: +90 (0312) 395 53 00 ♦ email: neyir@hotmail.com ♦ Sertifika No: 49891

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın,
tercüme ve iktibas hakları Türk Tarih Kurumuna aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	IX
KISALTMALAR.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİPTOGRAFİNİN DOĞUŞU VE YÖNTEMLERİNE DAİR

A. Kriptografinin Doğuşu	7
B. Avrupa'da Kriptografinin Yeniden Canlanması	14
1. Ezoterik Yönelim	14
2. Siyasi ve Askerî Yönelim.....	19
C. Kara Odalar	24

İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILA KADAR OSMANLILARDA ŞİFRELER VE KODLAR

A. Ebced Sistemi ve Gizli İlimler (Ulum-ı Garibe).....	27
B. Edebiyat ve Kültürümüzde Şifreler.....	31
1. Tarih Düşürme.....	31
C. Ebced Sistemi'nden Türeyen Şifreleme; Kalem-i Şecerî.....	32
1. Dioskorides Hattı	35
D. Diğer Şifreleme Biçimleri.....	38
1. Hattı Kemsıla	38
2. Kalem-i Tırazmi.....	39
3. Hatt-ı Davudi	40
4. Hatt-ı Hindi	42

5. Damgalı (Tamgalı, Nişanlı) Şifreleme	44
6. Kalem-i İbrani	45
7. Kalem-i Tayr (Kuş Kalemî ya da Yazısı)	46
8. İsmail bin Rezzâz el-Cezerî (Cizreli).....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI VE KODLAMA KÜLTÜRÜNE DAİR

A. Çiçek Dili	53
B. 18. Yüzyılda Kamusal Alanda Şifre Kullanımı.....	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN HARİCİYE (DİPLOMASİ) ALANINDAKİ ŞİFRELEME VE KODLAMALARI

A. Diplomasi Anlayışı, Kuryeler ve Şifreler.....	59
1. Uluslararası Hukuk veya Ahidnâmelerde Şifreler	61
2. Kuryelere Dair	64
B. III. Selim Devri ve Diplomasi Anlayışında Değişim	67

BEŞİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL OSMANLI DİPLOMASİSİNİN ŞİFRELEME VE KODLAMALARI

A. 1794-1811 İlk İkamet Elçilerinin Şifre ve Kodları	73
1. Viyana (Beç) Büyükelçimiz İbrahim Afif Efendi	73
2. Berlin Büyükelçimiz Ali Aziz Efendi	77
3. Londra Büyükelçimiz Yusuf Ağâh Efendi ve İsmail Ferruh Efendi	77
4. Paris Sefiri Seyyid Ali Efendi (III ve IV Numaralı Anahtarlar)	79
5. Âmedî Mehmet Said Galip Efendi Şifresi (ya da V Numaralı Şifre)	82
6. Paris Sefiri Mehmed Said Halet Efendi	84
7. Murahhas Mehmed Emin Vahid Efendi.....	86
8. Paris Sefiri Abdurrahim Muhib Efendi	87
9. Sadaret Kethüdası Baş Murahhas Mehmet Said Galip Efendi	88

10. İran Elçisi Yasincizade Abdülvahab Efendi	89
11. İran Elçisi Süleyman Hadi Efendi.....	90
B. Maslahatgüzarlar Dönemi 1811-1821	92
1. Berlin Maslahatgüzarı Yakovaki Efendi	93
2. Londra Maslahatgüzarı Mehmed Sıdkı Efendi.....	93
3. Akkerman Müzakereleri Murahhası Mehmed Hadi Efendi.....	95
4. Edirne Görüşmeleri için Murahhas Sadık ve Abdülkadir Efendiler	96
5. Petesburg'a Tazminat Meselesi için Gönderilen Murahhaslar Halil Rıfat Paşa ve Necip Bey.....	98
6. Petesburg'a Sınır ve Tazminat Sorunları için Gönderilen Murahhas Ahmet Fevzi Paşa.....	99
C. Osmanlı Büyükelçiliklerinin Yeniden Kuruluşu	100
1. M. Reşit Bey'in Paris ve Namık Paşa'nın Londra Elçilikleri.....	102
2. M. Reşit Bey ve Yeni Anahtarı.....	104
D. Tanzimat'ın İlanı Sonrası Dönem	108
1. 1855 Yılı ve Yeni Şifre.....	111
D. Telgrafın Kullanımı ve Yeni Dönem	112
1. Vigenére Karesi ve Homofonik Şifre Kullanımı	114
2. Paris Büyükelçiliği Şifre (Kod) Defteri	124
3. 1877 Londra Büyükelçiliği Şifre (Kod) Defteri.....	131

ALTINCI BÖLÜM

OSMANLI İÇ YAZIŞMA DÜZENİNDE ŞİFRE VE KODLAR

A. İlk İç Yazışma Şifreleri.....	135
1. İran Elçisi Süleyman Efendi ve Naşid Bey	135
2. Sırbistan ve Necib Efendi	142
3. Belgrad ve Esad Efendi.....	143
4. Eflak Divan Efendisine İta Olunan Miftah 1820	144
5. Boğdan Divan Efendisine İta Olunan Miftahın Suretidir 1820	145
6. Sirozî (Serezli) Yusuf Paşa Miftahı.....	146
7. Mehmet Ali Paşa ve Mısır Meselesine Dair	149
8. Hacı İzzet Efendi.....	153
9. Bosna ve Ahmed Akif Efendi	155
B. Osmanlı Devleti'nde Telgrafın ve Dâhilî Şifrelemenin Gelişimi.....	157

SONUÇ	161
KAYNAKLAR	165
DİZİN	181
EKLER	189

ÖN SÖZ

Kriptoloji kelimesi yakın dönemlere kadar devletlerin askerî, diplomatik veya istihbari casusluk eylemlerine dair bir kavram olarak, salt kamusal alana ait gözükmekteydi. Bugün ise (kriptografi ve kriptanalizi de içeren) kriptoloji, salt kamusal alana ait olmaktan çıkarak, bütün toplumlarda, sıradan insanların dahi hayatına girmiş durumdadır. Bankamatik kartlarımız, cep telefonlarımız, bilgisayar giriş şifreleri, şifreli televizyon kanalları, elektronik kimlikler, kripto paralar, e-devlet uygulamaları vb. pek çok uygulama gündelik hayatımızda sıradanlaşmıştır. Artık gündelik hayatımızda bir uygulama veya yazılım kullanırken giriş parolası olarak, şifreler sorulmakta veya değiştirmemiz istenmektedir.

Bilgi güvenliğini sağlamak başkaları tarafından verilerimize erişimi engellemek ve veya bilgileri kimsenin anlamayacağı şekilde şifrelemek ise günümüz dünyasında olmazsa olmazlar arasına girmiştir. Neredeyse her gün kriptografik bir girişimde bulunuyoruz. Artık sıradan insanlar olarak, şifreler üretmeden ve kullanmadan hayatımızı sürdüremeyeceğimiz yeni bir dünyada yaşıyoruz. Hâl böyle olunca İ. Tekeli'nin *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek* isimli eserinde, "Geçmişini açıklamaya çalışan bu tarih, geçmişini, bugünü açıklamak için öğrenmek istemiyor. Tersine bugünü anladığı ölçüde geçmişini açıklayabiliyor. Açıklama geçmişten bugüne değil, bugünden geçmişe uzanıyor"* ifadesinde olduğu üzere, kriptolojinin süreçlerini, gelişme pratiklerini gördükçe, kriptolojinin geçmişine bakmak bir zorunluk hâline gelmiş durumdadır. Elinizde tuttuğunuz çalışma böyle bir anlayışın sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma aslında yıllar önce doktora çalışmalarımı yürütürken, kafamda bir fikir olarak doğmuştu. Ancak 1990'lı yıllarda o zamanki adıyla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde rastladığım şifreli yazışmaları ele almayı çeşitli sebeplerden ertelemiş idim. 2019 yılı içerisinde bu fikre dönmekle bera-

* İlhan Tekeli, *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Kitapevi, Ankara 1998, s. 30.

ber, bu konuda İstanbul'daki arşivden uzak olmam nedeniyle, arşiv malzemelerini sadece katalog üzerinden tespit etmek durumunda kaldım. Tespit ettiğim malzemeleri, arşivden dijital ortamda istemek perdeyi aralamaya yetmedi. (Söz konusu arşivin tasnif sistemine yönelik eleştirilerimiz saklı tutulmuştur.) Umutsuzca konu üzerinde çabalarken, “her işte bir hayır var” deyimini doğrularcasına 2020 yılı Mart'ından itibaren ülkemizi de etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeniyle Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde yer alan Osmanlı Arşivine ait malzemelerin görsellerinin kısmi olmak yerine, tam olarak açılması bu çalışmayı yapabilmemizi sağladı.

Elinizde tuttuğunuz bu çalışma Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde (BOA) bulunan Osmanlı haricî ve dâhilî haberleşmesinde kullanılan şifreli belgelerin incelenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile arşivde bulunan imzasız, mühürsüz şifreli belgeler veya çeşitli yanlış kişilere, hatalı konulara ait gösterilen şifreli yazıların kontrolünü sağlayacak bir rehber özelliğini de taşımaktadır. Öte yandan Türk Kriptografi Tarihi açısından daha sonra yapılacak araştırmalar açısından da bir başlangıç eseridir.

Bu çalışmayı yürütürken bazı arşiv malzemelerimin temini yanında sorduğum sorulara, serzenişlerime karşı gösterdiği insanüstü tahammül ve nezaketden dolayı Prof. Dr. Mehmet Topal'a, gerek bazı kaynak eserlerinin temini noktasında ve gerekse Fransızca metinlerin çevirisinden dolayı Araştırma Görevlisi Sertaç Demir'e, çalışmanın yazımı sırasında bilgisayarımda ortaya çıkan teknik sorunların çözümünde, önemli yardımlarını hatırlamadan geçemeyeceğim, Tamer Sarıkaya dostuma da bir teşekkür borcum bulunmaktadır. Bütün çalışmalarımda sabır ve özverisiyle bana her zaman destek olan hayat arkadaşım ve eşim Gülay (Günay) Bingöl'e ve oğlum İlke Artun Bingöl'e ayrı bir minnettarlıkla, şükran duygularımı ifade etmek benim için bir zorunluluktur.

Prof. Dr. Sedat Bingöl
Eskişehir-Ağustos 2023

KISALTMALAR

<i>age.</i>	: adı geçen eser
<i>agm.</i>	: adı geçen makale
<i>agt.</i>	: adı geçen tez
<i>bs.</i>	: baskı
<i>bk.</i>	: Bakınız
<i>C</i>	: cilt
<i>BOA,</i>	: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
<i>ev.</i>	: Çeviren/tercüme eden
<i>ed.</i>	: Editör/Editörler
<i>H</i>	: Hicrî
<i>İA</i>	: İslâm Ansiklopedisi
<i>KACST</i>	: King Abdulaziz City for Science and Technology
<i>MÖ</i>	: Milattan önce
<i>MS</i>	: Milattan sonra
<i>s.</i>	: sayfa
<i>S.</i>	: Sayı
<i>TDV</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı
<i>t.y.</i>	: basım tarihi yok
<i>UEKAE</i>	: Ulusal Elektronik ve Kriptoloji Araştırma Enstitüsü
<i>vr.</i>	: varak/yaprak
<i>vb.</i>	: ve benzerleri
<i>vd.</i>	: ve diğeri
<i>Yay. haz.</i>	: yayına hazırlayan

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mors Alfabeti	2
Şekil 2: Skytale	9
Şekil 3: Polybius Karesi.....	10
Şekil 4: Tek Alfabeli İkame Şifre	11
Şekil 5: Mars Karesi	18
Şekil 6: Büyülü Kare	18
Şekil 7: İki Alfabeli (Polyalphabetic) Şifre Anahtarı.....	19
Şekil 8: Vigenère Karesi (Türkçe Uyarlaması).....	21
Şekil 9: Vigenère Karesi Türkçe Uyarlama Örneği.....	22
Şekil 10: Homofonik (sesteş) Yerine Koyma Şifresi	23
Şekil 11: Ebced Hesabında Harflerin Sayısal Değerleri	28
Şekil 12: Budûh Karesi.....	29
Şekil 13: Seyyid Osman Sürûriye ait Tarih Düşürme (Cronogram).....	32
Şekil 14: Hatt-1 Şecerî.....	33
Şekil 15: Şifrelenecek Cümle	33
Şekil 16: Hatt-1 Şecerî Örneği.....	34
Şekil 17: Bir Lugaz Cevabı.....	35
Şekil 18: Dioskorides Hattı.....	36
Şekil 19: Mehmed Hafîd'in Hatt-1 Şecerî Anahtarı	37
Şekil 20: Hatt-1 Kemsıla	38
Şekil 21: Hatt-1 Kemsıla Örneği	38
Şekil 22: Osmanlıca Numerik Şifreleme	39
Şekil 23: Numerik Şifreleme	39
Şekil 24: Kalem-i Tırazmi	39
Şekil 25: Hatt-1 Davudi.....	40

Şekil 26: Hatt-ı Davudi'nin Anahtarı.....	40
Şekil 27: Hatt-ı Davudi Şifrelemesi.....	41
Şekil 28: Hatt-ı Davudi Sayılama Anahtarı	41
Şekil 29: Hatt-ı Hindi Gruplaması.....	42
Şekil 30: Şifre Numerik Karşılıkları.....	43
Şekil 31: Hatt-ı Hindi'de Örnek Şifreleme	43
Şekil 32: Hatt-ı Hindi'de Örnek Şifreleme.....	43
Şekil 33: Damgalı Şifreleme Anahtarı.....	44
Şekil 34: Damgalı Şifrelemede Farklı Anahtar.....	45
Şekil 35: Kalem-i İbrani Sistemi	46
Şekil 36: Kalem-i Tayr.....	46
Şekil 37: Basil Adilnor Yazması	47
Şekil 38: Cezerî'nin Şifre Kilitli Sandığı.....	49
Şekil 39: Cezerî'nin (monoalfabetik) Şifresi.....	50
Şekil 40: Abdullah Buhari Piktogramı.....	55
Şekil 41: Hayrullah Örs Anahtarı	56
Şekil 42: İbrahim Afif Efendi'nin Şifreli Mesajı.....	74
Şekil 43: BOA, AE.SSLM.III, 426-24404.....	74
Şekil 44: I Numaralı Miftah (Anahtar)	76
Şekil 45: BOA, HAT, 144-06037.....	78
Şekil 46: II Numaralı Miftah (Anahtar).....	78
Şekil 47: III Numaralı Miftah (Anahtar)	80
Şekil 48: IV Numaralı Miftah (Anahtar)	81
Şekil 49: V Numaralı Miftah (Anahtar).....	83
Şekil 50: VI Numaralı Miftah (Anahtar)	84
Şekil 51: VII Numaralı Miftah (Anahtar).....	85
Şekil 52: VIII Numaralı Miftah (Anahtar).....	86
Şekil 53: IX Numaralı Miftah (Anahtar)	87
Şekil 54: X Numaralı Miftah (Anahtar).....	88
Şekil 55: BOA, HAT, 966-41292-B.....	89
Şekil 56: XI Numaralı Miftah (Anahtar).....	90

Şekil 57: XII Numaralı Miftah (Anahtar).....	91
Şekil 58: XIII Numaralı Miftah (Anahtar).....	93
Şekil 59: XIV Numaralı Miftah (Anahtar).....	94
Şekil 60: XV Numaralı Miftah (Anahtar).....	95
Şekil 61: BOA, HAT, 1095-44401.....	96
Şekil 62: XVI Numaralı Miftah (Anahtar).....	97
Şekil 63: XVII Numaralı Miftah (Anahtar).....	98
Şekil 64: XVIII Numaralı Miftah (Anahtar).....	100
Şekil 65: XIX Numaralı Miftah (Anahtar).....	101
Şekil 66: XX Numaralı Miftah (Anahtar).....	103
Şekil 67: XXI Numaralı Miftah (Anahtar).....	104
Şekil 68: Ali Paşa Miftahı.....	112
Şekil 69: 1856 Yılı Hariciye Miftahı.....	115
Şekil 70: Vigenére Karesi (Fransız Alfabe Uyarlaması).....	117
Şekil 71: BOA, HR.İD, 1690-4.	118
Şekil 72: Fuad Paşa Şifresi I.....	121
Şekil 73: BOA, HR.SFR.3, 43-1-5-2.....	122
Şekil 74: Fuad Paşa Şifresi II.....	122
Şekil 75: BOA, HR.SFR.3, 55-28.....	124
Şekil 76: Paris Büyükelçiliğimize ait “Sayıları Şifreleme” Defteri.....	125
Şekil 77: BOA, Milli Emlak Defterleri (MİL.E.d), 10.	125
Şekil 78: BOA, MİL.E.d, 10.....	126
Şekil 79: Paris Defteri Miftahı.....	127
Şekil 80: BOA, HR.SFR.4, 984-1 Nolu Nomenklatörün Kapağı.....	127
Şekil 81: BOA, HR.SFR.4, 984-1 Nolu Nomenklatörün Kod Örnekleri.....	128
Şekil 82: BOA, HR.SFR.4, 984-1.....	128
Şekil 83: BOA, HR.SFR.4, 984-2.....	129
Şekil 84: BOA, HR.SFR.4, 984-2 Nomenklatör Kod Örnekleri.....	130
Şekil 85: BOA, HR.SFR.4, 984-2.....	131
Şekil 86: BOA, HR.SFR.4, 982-3 sayfa 1-2.....	132
Şekil 87: BOA, HR.SFR.4, 982-3 sayfa 44.	133

Şekil 88: BOA, HR.SFR.4, 982-3.....	133
Şekil 89: BOA, HAT 1432-5868 1. varak.....	137
Şekil 90: BOA, HAT 1432-5868 2. varak.....	137
Şekil 91: İran Elçisi Süleyman Efendi Miftahı.....	138
Şekil 92: Necib Efendi Miftahı.....	143
Şekil 93: Esat Efendi Miftahı	144
Şekil 94: Eflak Divan Efendisi Miftahı	144
Şekil 95: Boğdan Divan Efendisi Miftahı	145
Şekil 96: BOA, HAT, 934-40441-A.....	148
Şekil 97: Sirozî Yusuf (Muhlis) Paşa Miftahı.....	148
Şekil 98: 1 Nolu Amedi Mustafa Reşid Miftahı	150
Şekil 99: 2 Nolu Amedi Mustafa Reşid Miftahı	151
Şekil 100: Hacı İzzet Efendi Miftahı.....	154
Şekil 101: Ahmed Akif Efendi Miftahı.....	156
Şekil 102: BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV), 1-9.	158
Şekil 103: BOA, Y.MTV, 1-10.....	159
Şekil 104: BOA, Y.MTV, 1-10.....	159